

Una altra visió sobre les relacions entre la societat i la natura. Aportacions des d'una recerca participativa sobre el planejament ambiental

Ma Àngels Alió

*Departament de Geografia Humana. Universitat de Barcelona
alio@ub.edu*

Resum

La incorporació de la ciutadania en els processos de planejament ambiental i de presa de decisions és, des de fa temps, una reivindicació en diferents sectors de la ciència i de la política. En aquest context, la recerca que aquí es presenta aprofundeix amb les possibilitats i problemes d'aquest tipus de metodologies, prenent com a referència onze municipis de la regió metropolitana de Barcelona. L'estudi es va realitzar en els moments inicials de la introducció de les Agendes 21 Locals a Catalunya i utilitza una metodologia que vol facilitar l'articulació de la ciutadania amb els processos d'elaboració i de propostes del planejament.

En aquest article es tracten els aspectes metodològics i els resultats principals d'aquest estudi, centrant-se especialment en el tema de les diferències territorials i ciutadanes de la participació, així com també s'incorpora una reflexió sobre determinats aspectes de les implicacions d'aquest tipus de metodologies per a la geografia i les ciències en general.

Paraules clau: Agendes 21 Local, Ciutadania, Planejament ambiental, Política local, Recerca participativa, Sostenibilitat.

Resumen

La incorporación de la ciudadanía en los procesos de planificación ambiental y de toma de decisiones es, desde hace tiempo, una reivindicación en diferentes sectores de la ciencia y de la política. En este contexto, la investigación que aquí se presenta profundiza en las posibilidades y problemas de este tipo de metodologías, tomando como referencia once municipios de la región metropolitana de Barcelona. El estudio se realizó en los momentos iniciales de la introducción de las Agendas 21 Local en Cataluña y utiliza una metodología que quiere facilitar la articulación de la ciudadanía con los procesos de elaboración y de propuestas de planificación.

En este artículo se tratan los aspectos metodológicos y los resultados principales de este estudio, centrándose especialmente en el tema de las diferencias territoriales y ciudadanas de la participación, así como también se incorpora una reflexión sobre determinados aspectos de las implicaciones de este tipo de metodologías para la geografía y las ciencias en general.

Palabras clave: Agendas 21 Local, ciudadanía, planificación ambiental, política local, investigación participativa, sostenibilidad.

Abstract

The inclusion of community participation in the processes of environmental planning and decision-making is an old requirement for social scientist and politicians alike. In this context, the research presented here extends on the possibilities and problems of some of these methodologies, taking as a sample eleven municipalities from the metropolitan region of Barcelona. This study was conducted during the first years of the implementation of 21 Agendas at the local level and uses a methodology that facilitates citizen's participation in the processes of design and development of planning proposals. The main methodological aspects and the results of this study are analyzed in depth in this paper, focusing primarily on the territorial and community differences in relation to participation. It also provides a theoretical framework for the implications of such participation methodologies for geography and social sciences in general.

Key words: 21 Agenda Local, Citizens, Community, environmental planning, local politics, participatory research, sustainability.

L'objectiu d'aquest article és presentar alguns aspectes del treball que des de fa un cert temps venim realitzant sobre política ambiental municipal,¹ i que té un dels seus eixos principals en l'experimentació de mecanismes de participació de la ciutadania durant l'elaboració dels instruments del planejament i la gestió ambientals. Com es pot veure, el projecte es situa en les circumstàncies polítiques actuals, especialment en la escala local, que és on cristal·litzen de manera immediata els conflictes i reivindicacions de la població relacionats amb la defensa ambiental i la gestió del territori. Les Agendes 21 Local, amb els seus objectius d'afavorir la participació ciutadana en els municipis, conformen el context immediat d'aquesta experiència.

Aquest article s'ha dividit en quatre parts: La primera presenta una breu introducció als principals models i corrents de pensament que condicionen les distintes metodologies participatives que s'utilitzen actualment. En la segona part es tracta el tema de les condicions específiques de la recerca, tant en els aspectes territorials, com sociològics i pròpiament metodològics. En tercer lloc, es passen a veure alguns dels resultats que, fins el moment, semblen més rellevants o il·lustratius del treball. I finalment, en una quarta part, s'assaja de situar alguns aspectes d'aquests mateixos resultats en un context més teòric, i que esperem que puguin ser interessant des de la perspectiva de la geografia i, en general, de l'anàlisi de les relacions entre la societat i la natura.

1. Breus referències sobre metodologia participativa

La importància de comptar amb la població a la hora de fer estudis i prendre decisions sobre aspectes del entorn i del territori és un tema recurrent entre un nombre important de científics i que afecta a totes les disciplines científiques i tècniques. Recordem, si més no, en la geografia, els plantejaments de la primera geografia radical i que ressurgeixen actualment amb noves formulacions de la mà de les noves generacions de estudiants i de joves professionals.

Tanmateix, la seva transcendència com un dels aspectes claus a resoldre en el dia a dia de la pràctica professional i acadèmica no comença fins als vuitanta i ho fa des d'un doble front: d'una banda, la administració i les consultores vinculades al sistema econòmic-industrial, que pretenien contrarestar els moviments socials d'oposició a la construcció de grans projectes d'infraestructures de tractament de residus, és a dir, abocadors i incineradores, i als quals

1. Aquest treball s'inicia el 1998 amb una recerca subvencionada per l'Àrea de Medi Ambient de la Diputació de Barcelona i el Patronat Flor de Maig sobre la realitat de la participació ciutadana municipal i que comprenia els municipis de Cardedeu, Igualada, Malgrat, Martorell, Roda de Ter, Sant Boi de Llobregat, Santa Perpètua de Mogoda, Súria i Torrelles de Llobregat. Aquesta recerca es va realitzar per un equip conjunt entre el Departament de Geografia Humana de la Universitat de Barcelona i Ecoconcern. Posteriorment, en el marc del programa d'auditories ambientals de la Diputació de Barcelona es va poder ampliar la experiència als municipis de Masquefa i Pal·lejà. Aquesta segona fase es va realitzar pel Grup de Geògrafs per l'Ecologia Social en col·laboració amb experts d'altres disciplines.

posaren el qualificatiu de NIMBYs; i, de l'altre, per part del teixit ciutadà, la voluntat de transformar-se en protagonista de la mateixa resolució dels problemes que afecten a la col·lectivitat a partir de la reflexió i de propostes alternatives a partir de les seves pròpies necessitats i expectatives (Alió i Bru, 1992). A partir dels noranta es distingeixen dues noves escoles o tradicions participatives que es poden diferenciar segons s'hagin desenvolupat inicialment en el món occidental o bé en els països en desenvolupament. En el cas d'aquest segon tipus de països, particularment els llatinoamericans, destaca un conjunt d'experiències que han donat pas a la metodologia coneguda com de investigació-participació-acció (Villasante, 1995) i que ha caracteritzat bona part de les actuacions ciutadanes per a la regeneració de les ciutats i col·lectivitats llatinoamericanes, amb especial incidència en temes ambientals (Leff, 1992). Si en el cas d'aquests països s'observa la tendència a centrar-se en actuacions d'ordre pràctic, associades a les necessitats quotidianes d'una població que te de resoldre per ella mateixa els problemes que l'afecten directament –manca d'escoles, d'infraestructura sanitària, de habitatge, etc.– en el cas dels països occidentals els factors que empenyen la participació es relacionen amb la manca de confiança en les propostes i plantejaments de la administració respecte les intervencions en el territori, passant a ser un dels aspectes del que s'ha anomenat crisi de la democràcia. Ha calgut arribar a finals dels noranta perquè comencessin a aparèixer aportacions en les que la participació ciutadana, tant en els processos de tipus polític i administratiu com en els científics, fos formulada com un requisit derivat tant de la adaptació de la política a les noves característiques i circumstàncies de la població contemporània, com de les implicacions ètiques i les incerteses de la mateixa ciència (Pellizzoni, 2003).

Tanmateix, aquesta nova situació no suposa, ni molt menys, que les estructures de la administració, la política i la ciència, amb les seves connexions amb el planejament i la gestió del territori, hagin experimentat el canvi corresponent. És cert que existeixen indicis que apunten a l'inici d'una sèrie de transformacions. Les Agendes 21 Local serien potser el primer exemple més conegut entre nosaltres d'aquests assaigs de l'administració per obrir-se a una nova manera de gestionar la política ambiental, tot i que, no totes aquestes iniciatives avancin per un igual en les característiques i aprofundiment de la participació ciutadana.

Aquesta dificultat per introduir canvis està motivada per circumstàncies múltiples i diverses, algunes estructurals. Per exemple, des de la teoria política s'ha vingut insistint en el paper determinant del model de liderat arrelat en la societat a través de la influència en l'organització política del model patriarcal en les diferents escales –municipi, estat, nació, comunitats intermèdies– i que limiten la participació ciutadana a la participació a través de figures de representació i exclouen a la població de la presa de decisions i el control i seguiment. Segons el britànic J. Gyford (1991), si ens fixem en el grau i la intensitat de la participació ciutadana municipal, es poden identificar fins a set tipus de participació ciutadana que, de menor a major grau de participació ciuta-

Taula 1

Els tres models de participació municipal

<p>Model Participatiu de Decisió. Municipis amb reglaments o òrgans de participació que possibiliten el seguiment i control de la gestió local, així com també la implicació i col·laboració dels ciutadans en la definició de les polítiques locals que afecten al conjunt de la ciutadania.</p>
<p>Model Participatiu de Suport. Municipis amb reglaments o òrgans de participació, informació i consulta de la gestió local, on els ciutadans tenen el dret de ser informats i consultats. El model persegueix el consens i el recolzament social de les polítiques i de la gestió local preses amb anterioritat per el Ajuntament. Aquest model crea frustració, incomprensió i enfrontaments entre la ciutadania que participa en el procés i el Ajuntament, que només busca la corresponsabilització de la ciutadania en les decisions que es formulen des del “coneixement” i “objectivitat” de les administracions.</p>
<p>Model Participatiu Restringit. Municipis sense la existència de cap instrument, sistema o reglament de participació i consulta ciutadà. Les consultes són puntuals, generalment restringides a grups i col·lectius socials o econòmics específics que exerceixen de “lobbys” locals. Els ciutadans han de defensar els seus drets per canals no definits amb claredat i generalment arbitraris, situació que provoca enfrontaments i desavinences entre la ciutadania i el Ajuntament.</p>

dana es poden sistematitzar en tres models de participació (Alió i Olivella, 1999) (Taula 1). Començant des de baix es troba el model de participació restringida, encara prou estès, perquè la participació es subordina a decisions, formes i objectius que ja han sigut establerts per la cúpula administrativa o institucional, legitimada a través del sistema de participació representativa.

Segueix, a l'entremig, un segon model, que es podria classificar de mixt o de transició, perquè junt amb formules de participació organitzades per la administració comencen a aparèixer actuacions i propostes tendents cap el establiment o introducció d'altres possibilitats de participació més directa, essent de destacar la implicació de la ciutadania en la definició d'aquestes noves formules. En els espais locals és on es troben més iniciatives destinades a obrir a la participació ciutadana tota una sèrie de temes de planejament i de gestió. Es pot afirmar, en conseqüència, que existeix, si bé que no de manera generalitzada, un procés de canvi cap a un model participatiu intermedi, que es pot anomenar de suport, i que no exclou la introducció, en alguns municipis, de figures amb mecanismes de participació en profunditat per a determinats temes. Quedaria, finalment, un tercer model que agrupa tota una sèrie de formules de participació activa destinades a recollir les demandes i propostes dels diferents sectors de la població a partir de les quals els distints

òrgans polítics i administratius executen les accions (Alió i Olivella, 1999). Els plantejaments de la governança d'una banda i els de la democràcia directa de l'altra són dues formules que es contempen actualment com els nous horitzons político-institucionals en els quals es situaria aquest tercer model de participació.

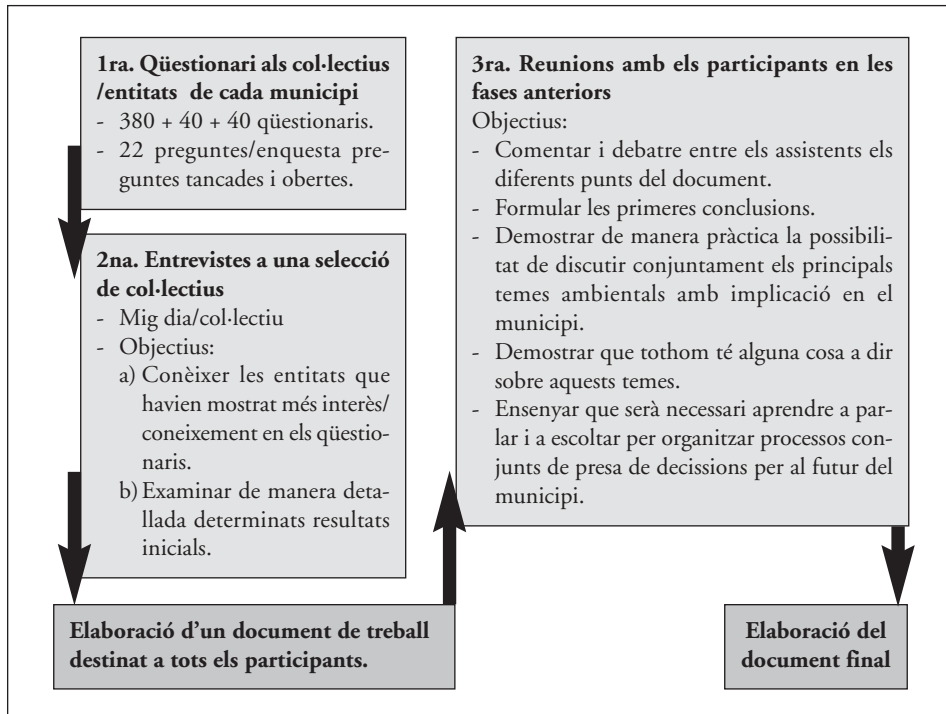
2. El context territorial i ciutadà de la recerca

En concret, la recerca a que ens referim va ser realitzada entre el 1999 i el 2003, un període que, a casa nostra, es podria anomenar com d'introducció a les Agendes 21 Local. A causa d'aquest allargament al llarg de quatre anys la articulació de la recerca amb el projecte d'A21L ha obligat a la introducció d'alguns canvis, ja que mentre al principi dominaven els objectius més teòrics i d'anàlisi sobre la realitat participativa dels municipis petits i mitjans del àrea de Barcelona, posteriorment, es va poder aprofundir en el terreny de la planificació ambiental aplicant les metodologies de l'auditoria ambiental amb base participativa.

Fins al moment actual, s'ha treballat en onze municipis, nou dels quals van ser estudiats en els dos primers anys de la recerca (1999-2000) i dos a la fase final (2002-2003), la qual es diferencia de la realitzada al començament del projecte perquè en aquests dos municipis es van poder aplicar una sèrie de propostes de participació que s'havien dissenyat anteriorment per a la realització de les auditories ambientals (Alió, Laredo i Kendall, 1996). El conjunt de municipis estudiats compren tant municipis de grandària mitjana, el més gran Sant Boi de Llobregat, com d'altres més petits. També es va procurar que en la selecció que es va fer s'incloguessin municipis dels distints tipus territorials –metropolitans, rurals– funcionals –industrials, agrícoles, capitals de comarca, etc.– i també de representació política.

Pel que fa a la metodologia de participació, val a dir que en els inicis del projecte es van considerar distintes possibilitats, si bé aviat es va acordar una metodologia comuna que seguia alguns aspectes del model de participació-acció i que, amb petites variacions adaptades a cada cas, van poder aplicar-se a cada municipi. Aquesta metodologia estava estructurada en una sèrie de fases que permetien anar augmentant progressivament el grau de participació de les associacions i col·lectius de cada municipi (Alió i Gallego, 2002) amb l'objectiu de possibilitar en un primer moment la difusió d'informació des de l'equip tècnic i de recerca cap a la ciutadania passant posteriorment en les fases successives cap a formes més actives de participació que prenen la forma de reunions de treball, tallers, etc. (Figura 1). El programa començava amb la distribució de qüestionaris entre una àmplia selecció de les entitats ciutadanes i els col·lectius de cada municipi i continuava, en una segona fase, amb la realització d'entrevistes i de treball de camp amb les entitats que, a cada municipi, havien semblat més interessades. La tercera fase comportava la realització d'una o més

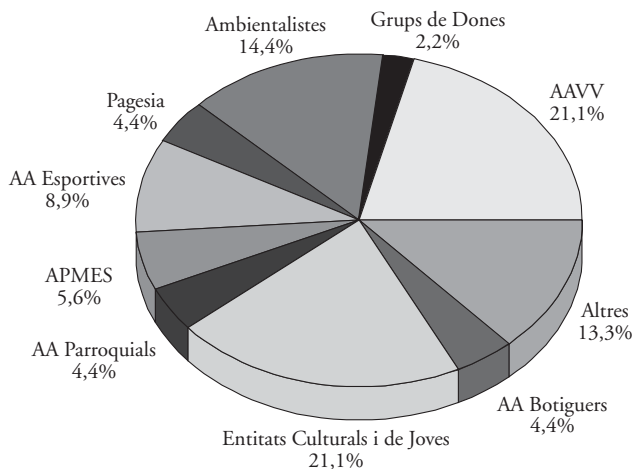
Figura 1
Fases de la experiència participativa

reunions conjuntes de l'equip amb tots els grups que havien participat fins aleshores en les que es discutia el informe que havia elaborat l'equip com document de treball i es recollien les aportacions de les entitats.

Un darrer aspecte metodològic a tenir en compte fa referència als sectors de població convocats a participar en el projecte. Com que l'estudi del protagonisme de la ciutadania en els processos de transformació de la gestió ambiental cap a la sostenibilitat era un dels eixos bàsics dels objectius del treball, va semblar convenient centrar els esforços en el teixit associatiu de cada municipi. Seguint aquest criteri, en cada municipi van ser invitats a participar, entre d'altres, les associacions de veïns, de cultura, les ecologistes, les de pares i mares de les escola, els centres parroquials, els grups de joves, etc. (Figura 2). Pensem que una de les raons del interès del treball consisteix, d'una banda, en aquesta diversitat d'entitats que es van poder investigar, ja que s'han pogut comparar estils, objectius i cultures ambientals més o menys diferents però que conviuen i es relacionen en la societat. I també, de l'altra, el descobriment que, malgrat aquestes diferències, la cohesió com a col·lectivitat ciutadana les porta a adoptar unes estratègies i plantejaments semblants quan es tracta de participar tant en mobilitzacions d'oposició com en la elaboració de processos reglats de canvi cap a polítiques ambientals més adequades per a la protecció ambiental i la millora del propi espai local.

Figura 2
Composició de les entitats i dels col·lectius

3. Resultats. Diferències i factors condicionants de la participació

Però quins són els comportaments i les mentalitats ambientals dels col·lectius que van participar en aquest estudi? Quines conclusions n'hem extret? Anem a veure-ho.

3.1 Les diferències dins del mon ciutadà: models culturals

En general, s'ha de reconèixer que, malgrat la augment de la sensibilitat ambiental, hi ha encara una gran diferència entre la majoria de la població i els grups de gent que es preocupen i estan interessats en participar en un projecte com el que el es proposava.

En primer lloc cal tractar el tema de la predisposició a participar. Lògicament, els grups més actius van ser els ecologistes, i també les associacions de veïns i les culturals (Figura 3). En concret, les associacions vinculades a la natura van ser les úniques que van participar totes des del primer moment, encara que a causa del seu menor nombre en comparació als altres tipus de entitats, no representin més que el 15% de les respostes en la fase de les enquestes. En canvi, només la meitat de les associacions de veïns i de les culturals convocades van contestar l'enquesta, concentrant cada una el 21% de resposta (Alió i Gallego, 2002; Alió, Mateu i Morera, 2004).

També es van trobar diferències importants en el tipus de resposta que predominava en cada grup, podent-se afirmar que, en conjunt, aquestes diferèn-

cies reflectien la presència de distintes maneres de pensar i d'entendre les relacions entre la societat, la natura, i la gestió ambiental del municipi. A grans trets, semblaria que es pot parlar de la presència de dues cultures ambientals dintre de la societat civil (Figura 3 i 4) (Alió i Gallego, 2002): D'una banda, una cultura ecologista, representada per grups i persones que tenen la natura com a referència bàsica del que està passant. Per aquests grups, la qualitat ambiental és un patrimoni social que ha de ser defensat. També tenen una opinió força crítica sobre la manera com la administració aborda actualment els problemes ambientals aportant maneres alternatives d'enfocar la resolució dels problemes existents. En canvi, entre les associacions de veïns és més freqüent trobar una visió més utilitària del medi ambient que les fa interessar-se pels aspectes més vivencials i immediats del entorn. D'on que els seus temes

Figura 3
Accions Ambientals Municipals més conegudes

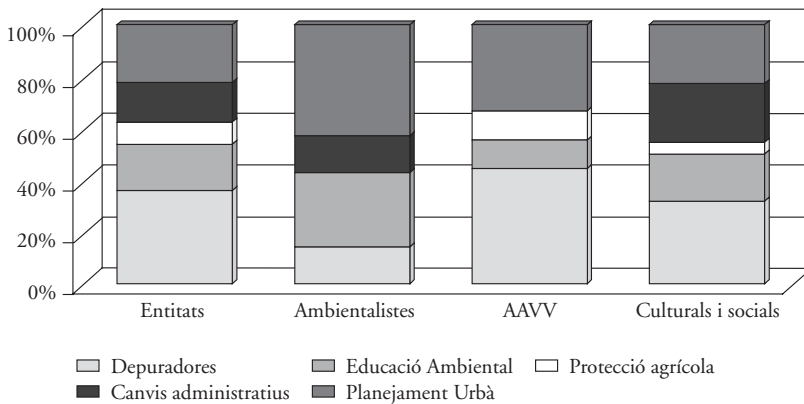
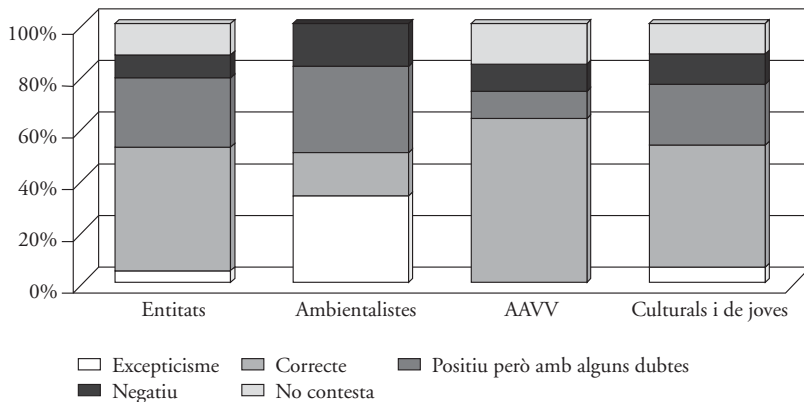

Figura 4
Valoració de les accions municipals

preferents siguin el trànsit, la absència o la degradació de les zones verdes urbanes, i també, en alguns municipis, els riscos industrials. D'altra banda, els col·lectius culturals, que també inclouen els casals de joventut i els ateneus, es situen en una posició intermèdia entre els dos sectors anteriors, podent-se trobar formulacions mixtes procedents d'ambdues cultures. Es podria afirmar que aquest tipus d'associacions són les més sensibles a entendre la cultura ecologista encara que el desenvolupament i compromís ambientals depenguin de la experiència local recent i del tipus de municipi.

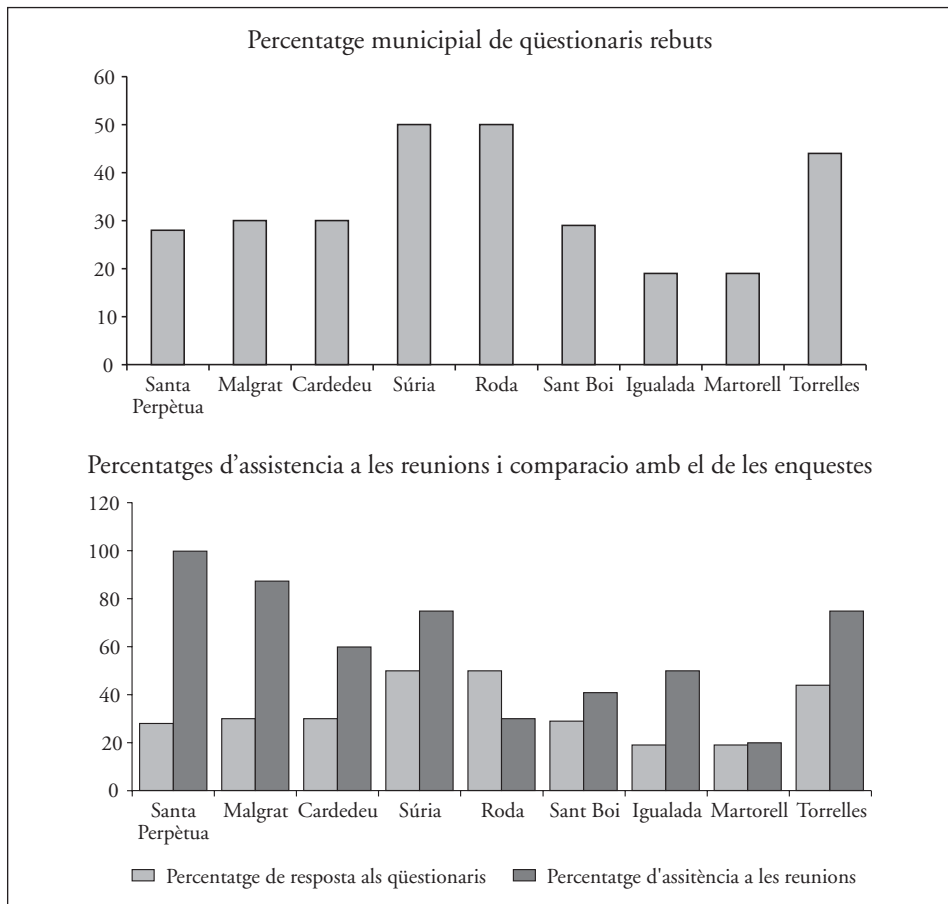
3.2 Diferències segons els municipis

Un tema molt interessant són les diferències en la intensitat de la participació en funció dels distints tipus de municipi. Sobre això es poden avançar tres qüestions.

En primer lloc, es pot fer referència als resultats estadístics de la primera fase, els quals es poden deduir en funció del nombre de enquestes retornades. Sobre això, cal dir que la pels onze municipis es situa poc més que per sobre del 30%, xifra que pot semblar una proporció baixa però que és relativament força important si es compara amb les mitjanes de resposta obtingudes en altres treballs que també utilitzaren les enquestes i tenien al medi ambient i el municipi com a tema central. Cal ressaltar però, les desviacions respecte aquesta mitjana en alguns municipis, ja que en alguns casos es va arribar a un màxim del 50% de resposta, i en d'altres a un mínim del 19%. Factors d'índole territorial, relacionats amb el predomini de cultures locals més arrelades, les dinàmiques de creixement i la immigració metropolitana des dels municipis centrals a les perifèries, sembla que convergeixen en la conformació d'aquests comportaments participatius diferenciats. Així, els municipis metropolitans tendeixen a ser menys participatius que no els que s'ubiquen en el context semirural de les comarques de transició cap a la interior català. Efectivament, el municipi de Súria, i també el de Roda de Ter, van ser els de major participació en la fase dels qüestionaris (Figura 5). A més de l'arrelament i del coneixement més directa per part dels seus habitants de la realitat social en les seves relacions amb l'entorn físic d'aquests municipis, circumstància que podia haver empès a una major sensibilitat cap a la resposta d'una enquesta de temàtica ambiental, també s'ha de comptar que els municipis amb participacions més altes, com Cardedeu i Súria mateix, poc abans de la realització del treball havien estat protagonistes de mobilitzacions ciutadanes amb importants implicacions ambientals. Ens referim als inicis de la mobilització contra el IV Cinturó en el cas de Cardedeu, i a les reaccions contra l'incendi del Bages i els runams salins en el de Súria (Alió i Gallego, 2002).

Hi ha un segon ordre de factors que també sembla haver tingut un paper important. Es tracta d'una colla de condicionants de tipus local que tenen a veure amb les experiències prèvies de relació entre la ciutadania i l'adminis-

Figura 5
Diferències segons els municipis

tració municipal. Com a resultat d'aquestes experiències diferents autors que estudien aquests temes destaquen el paper de la confiança mútua entre ciutadans i administració (Renn, Webler i Wiedemann, 1995). Cal dir al respecte que algunes de les preguntes de la enquesta tractaven sobre les experiències que havien tingut prèviament les entitats amb l'administració, com pot ser, per exemple, si l'administració o el consistori els hi havia proposat o demanat prèviament a la realització del estudi algun tipus de consulta, col·laboració o opinió. En relació a aquest punt val la pena assenyalar que, efectivament, hi ha un paral·lisme entre els municipis amb més alt nivell de participació i els que ja havien tingut abans algun tipus d'experiència participativa amb el seu ajuntament. I el mateix serveix a l'invers, és a dir, que els nivells més baixos de participació es van donar en aquells municipis on els contactes previs entre la administració i la ciutadania havien funcionat malament o no n'hi havia hagut (Alió, Mateu i Peidro 2003 i 2005).

A partir d'aquests resultats es podrien presentar, en tercer lloc, algunes consideracions. Per exemple, aquesta mateixa idea de la confiança mútua i que porta a reflexionar sobre la necessitat que hi ha de disposar de ponts i experiències a partir de les quals anar desenvolupant noves experiències de participació. Perquè en suma, la participació suposa una dialèctica entre distintes parts, així com també comporta un aprenentatge de les practiques de la relació entre elles. Precisament, una lliçó per a l'equip va ser adonar-se que les dinàmiques de participació activa que començaven a la segona fase amb les entrevistes i que continuaren després amb les reunions, esdevenien progressivament més dinàmiques i complexes, també per als assistents, a mesura que s'avançava en el treball i s'anava adquirint experiència, i s'avançava en l'autoaprenentatge per part dels assistents.

4. Perspectives al voltant de la recerca participativa

El que s'ha explicat fins aquí pot donar idea d'algunes de les característiques dels treballs que es realitzen en un context volgudament participatiu per als sectors de la població que estan implicats en l'objecte d'estudi. Potser arriba doncs la hora de passar a explicar algunes de les avantatges que es poden extreure d'aquest tipus de treball.

Així, en primer lloc, dir que l'aprenentatge de les metodologies participatives ha sigut un dels beneficis que ha estat més interessant per l'equip. Per entendre l'abast d'aquest aprenentatge, cal tenir en compte que la majoria de nosaltres hem estat formats en el paradigma de l'objectivitat científica absoluta, que valora especialment la capacitat de l'investigador per situar-se fora dels problemes o temes en estudi. En canvi, les metodologies participatives propicien la introducció en el procés de recerca de les parts directament implicades, cosa que vol dir, en resum, la introducció de la dimensió subjectiva dins del procés del treball. No sempre ha estat fàcil treballar en aquest nou context, especialment a l'inici del projecte, quan les diferents parts –l'equip investigador i les entitats ciutadanes– començaven a adonar-se que havien de canviar moltes de les seves percepcions inicials sobre la pràctica del treball científic.

En conjunt, es podria dir que la relació entre equip d'experts i ciutadania va anar experimentant una sèrie de canvis a mesura que anava avançant l'estudi. Ara bé, en conjunt, i un cop finalitzat tot el projecte, s'ha pogut observar una mena de pauta comuna per a tots els municipis. Aquest patró en l'aparició dels canvis en cada municipi està especialment condicionat per les conseqüències de l'aplicació de la metodologia participativa i que afectaven tant al mateix equip responsable del treball com a la població implicada, que podrien ser definits en una espècie relació dialèctica entre l'un i l'altra, inclosos els distints segments o parts de la ciutadania i que feia que la implicació de totes les parts augmentés a mesura que avançava el treball.

Podria apuntar-se la existència d'algunes connexions entre aquest procés de creixent implicació i alguns aspectes dels processos de canvi vinculats a la difu-

sió de la informació des dels espais locals. Val la pena recordar que a causa del context del treball que havia d'ajudar a impulsar iniciatives participatives d'Agenda 21 Local i de sostenibilitat ambiental, era fonamental utilitzar instruments de treball que permetessin difondre i debatre de manera pública tota una informació que, a vegades, trencava o contradia determinades hipòtesis ecològicament no sostenibles sobre les que, encara ara, es recolzen bona part dels models de planejament i gestió. També des del punt de vista del canvi cultural vinculat a la difusió de determinades informacions, destaquen alguns aspectes de caràcter més pròpiament cívic i polític. I això és així perquè l'acord entre les distintes parts implicades, inclòs l'equip d'experts, no és quelquom que es produeixi del no res. Abans ja s'ha vist com inclòs la cultura ambiental entre la societat civil no era pas homogènia. I a aquestes cultures caldria afegir-hi altres visions més diferenciades procedents d'altres segments de la població, per exemple la població més passiva, o els agents econòmics. En aquestes circumstàncies actuacions participatives d'anàlisi i difusió de la informació ajuden a establir un marc que permet no només la valoració i discussió pública de la informació disponible, sinó que també fa emergir dades i propostes que, d'altra banda, haguessin quedat postergades davant els clixés de la cultura dominant.

Així, canviant les maneres de exposar i de comentar la informació disponible, facilitant el posicionament actiu de la població en la discussió i elaboració dels documents, s'aconsegueix que la població es senti protagonista dels projectes de canvi de la política ambiental en el seu poble i augmenti el seu interès en la millora del medi ambient.

I és que en suma, totes les parts implicades en el procés participatiu augmenten el seu coneixement sobre la realitat que està essent objecte d'estudi. Fins i tot l'equip d'experts esdevé culturalment més ric i intel·ligent. Com deia Funtowicz, els grans temes entorn als quals conflueix el desenvolupament de la ciència són temes oberts que transcendeixen les especialitats científiques. I la política ambiental en els espais locals té profundes implicacions que depassen els espais micro amb conseqüències globals, territorials i ètiques tant per al present com per al futur.

Finalment, podria ser convenient posar un exemple del que es pot considerar com un dels resultats positius d'aquestes pràctiques participatives des de la perspectiva interna del propi equip d'experts i que té especial rellevància per a la geografia. Em refereixo a la concepció del espai local, la qual, com les altres idees i informacions a què ens referíem més amunt, no és pas tampoc homogènia entre la població, tot i que es troba molt condicionada per la concepció dominant. Podria dir-se que en l'entrellat d'idees que sorgeixen en el decurs de les dinàmiques participatives, destaca la dominança de la visió de l'espai local com un espai dependent de les dinàmiques territorials d'urbanització, condicionades per la dispersió industrial, la mobilitat de les mercaderies i les persones a través dels grans eixos de transport –fonamentalment derivades pel transport privat. En aquest context, el model a seguir pel planejament i la ges-

ció pública no és altre que el de la ciutat neoliberal, amb la seva supeditació al espai valor econòmic, fixat en un marc de relacions que depassa, de lluny, les responsabilitats locals. Aquesta visió, acceptada i difosa a través del planejament i dels missatges dels agents econòmics a través dels *mass media* en aliança amb el sistema polític, genera una profunda sensació de feblesa i dependència entre la població local, deixant a la cultura ambiental en un terreny secundari, apte només per a ser utilitzat com a propaganda publicitària.

En canvi, si s'assaja d'aplicar una participació que faciliti la emergència dels potencials locals més relacionats amb el medi ambient, es pot observar com entre la població comença a sorgir una percepció de les possibilitats reals del municipi ecològicament més integrada i socialment més solidària i que contrasta amb els models més convencionals del planejament. Aquesta segona opció, no menys legítima, presenta una sèrie de paral·lelismes amb el concepte d'espai viscut de la geografia i la seva pertinença com nucli de reflexió i objectiu del planejament i la política ambiental. Semblaria també que el reconeixement dels aspectes positius dels llocs i la voluntat de donar-els-hi el seu protagonisme com a nuclis centrals del planejament i la gestió local forma part d'un dels eixos del canvi de mentalitats que alguns geògrafs (Gerrard i Simpson, 1995) ja han assenyalat com una de les característiques dels processos de canvi de les mentalitats ambientals en les societats occidentals. Es podria apuntar per tant, que la idea del espai local com l'espai del egoisme i l'estretor de mires, des d'aquesta perspectiva renovada es transforma en un objecte legítim de reflexió de la ma dels ciutadans que hi fan una part important de la seva vida. Potser el retorn del discurs sobre els espais locals en geografia està entrant en una fase molt allunyada del ideografisme clàssic de la ma de l'implicació de la ciutadania en els processos d'elaboració dels estudis tècnics i de planejament ambiental.

Referències bibliogràfiques

- ALIÓ, M.A.; GALLEGO, A. (2002). "Civic entities in environmental local planning: A contribution from a participative research in the metropolitan area of Barcelona". *GeoJournal*, LVI, 2, p. 123-134.
- ALIÓ, M.A.; KENDALL X.; LAREDO L. (1999). "Sustainability and Civic Participation in Environmental Local Auditing. Contribution from the Catalan experience" A: REQUIER-DESJARDINS D.; SPASH C.; VAN DER STRAATEN J. [eds.] *Social Dimensions of Environmental Decision Processes*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 157-172.
- ALIÓ, M.A.; OLIVELLA M. [coords.] (1999). *Per viure bé nosaltres i les generacions que vindran. Com prendre part a fer sostenibles els nostres pobles i ciutats*. Barcelona: Diputació de Barcelona – Patronat Flor de Maig.
- EDEN, S. (1996). "Public participation in environmental Policy: Considering scientific, counter-scientific and nonscientific contributions". *Public Understand and Science* [Londres], núm. 5, p. 183-204.

- FORESTER, J. (1999). *The Deliberative Practitioner: Encouraging Participatory Planning Processes*. Massachusetts: MIT Press.
- FUNTOWICZ, S.; RAVETZ J.R. (1999). *Uncertainty and quality in science for policy*. Dordrecht: Kluwer Academic Press.
- GERRARD S.; SIMPSON A. (1995): “La construcción social de la gestión de los residuos. Conflicto y consenso”. *Residuos, Población y Medio Ambiente. Serie Geográfica* [Madrid-Universidad de Alcalá], núm. 5, p. 53-69.
- GYFORD, J. (1991). *Citizens, Consumers and Councils. Local Government and the Public*. Londres: MacMillan.
- LEFF, E. (1992). “Cultura democrática, gestión ambiental y desarrollo sostenible en América Latina”. *Ecología Política*, núm. 6, p. 47-54.
- PELLIZZONI, Luigi (2003). “Uncertainty and Participatory Democracy”. *Environmental Values*, núm. 12, p. 195-224.
- RENN O.; WEBLER, T; WIEDEMANN, P. (1995). “The Pursuit of Fair and Competent Citizen Participation” A: RENN O.; WEBLER T.; WIEDEMANN P. [eds.]: *Fairness and Competence in Citizen Participation. Evaluating models for Environmental Discourse*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, p. 339-367.
- SCHOLZ, R.W. et al. [ed.] (2000): *Transdisciplinarity: Joint Problem-Solving among Science, Technology and Society*. Zurich: Swiss Federal Institut of Technology. 2 vols.
- VILLASANTE TOMÁS, R. (1995). *Métodos y técnicas de investigación y participación*. Madrid: Ed. de la Universidad Complutense.